

STANISŁAW SZAJEK
Uniwersytet A.Mickiewicza
w Poznaniu

NAUCZYCIELE WYCHOWANIA TECHNICZNEGO A PROBLEM KSZTAŁCENIA
PRZEDZAWODOWEGO

Określenie miejsca nauczycieli wychowania technicznego w realizacji celów i zadań kształcenia przedzawodowego oraz funkcji instytutów, katedr lub zakładów techniki w uczelniach kształcących tych nauczycieli wymaga ustalenia i uściślenia treści podstawowego pojęcia, zawartego w temacie referatu, jakim jest "kształcenie przedzawodowe". Swoje stanowisko w tej sprawie zaprezentowałem w czasie Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 28-30 V 1984 r. w Suchej k. Bydgoszczy. Opierając się na studiach historycznych i analizie współczesnych poglądów, tendencji i praktyki kształcenia przedzawodowego w krajach o różnych ustrojach, stanąłem wówczas na stanowisku pierwotności pojęcia w stosunku do terminu. W słuszności mego stanowiska utwierdził mnie znakomity znawca zagadnień terminologicznych W.Nowicki, głoszący pogląd, że "rodzą się coraz to nowe pojęcia, zanim powstaną ich nazwy"¹. Sprawozdanie z tej konferencji, ogłoszone w "Szkole Zawodowej" /Nr 2 1985, s.7/ świadczy, że jego autorka nie bardzo zrozumiała sens wygłaszanych referatów, gdyż mówiąc o podziale pedagogiki pracy według okresów życia ludzkiego pisze, że: "Okres pierwszy obejmuje życie w rodzinie i szkole do chwili rozpoczęcia przygotowania zawodowego. Odpowiada mu pedagogika przedzawodowa, która dzieli się na przygotowanie do pracy w rodzinie, przygotowanie praktyczne w przedszkolu oraz przygotowanie praktyczne w szkole". Z takiej informacji czytelnik musi wynieść spaczone pojęcie o pedagogice pracy i kształceniu przedzawodowym jako jej istotnym składniku.

Tymczasem nie można nie widzieć, że w ustalaniu treści i kształtowaniu się teorii kształcenia przedzawodowego wielorako uczestniczy daleka, sięgająca przynajmniej XVI w. przeszłość, która rzutuje obecnie i rzutować będzie w przyszłości na nią, tworząc różnorodne liczne konteksty, bez których nie można zrozumieć jej aktualności i tendencji rozwojowych.

Elementy kształcenia przedzawodowego znajdujemy w pracach humanisty i reformatora szkolnictwa niemieckiego w XVI w. F. Melanchtona, w powstałych w XVII w. i rozwijanych na terenie Francji, Holandii, Anglii i Niemiec koncepcjach szkół-zakładów pracy, organizowanych przez pietystów. Przykładem może być istniejąca do dziś w Halle /S/ "Frankesche Stiftung", założona przez A.H. Franckle, którego spadkobiercą jest, i w murach którego działa aktualnie znana w NRD ze swoich pionierskich poczynań w zakresie teorii i praktyki kształcenia politechnicznego "Sekcja Politechniczna", od 25 lat kształcąca kadry dla realizacji zadań kształcenia przedzawodowego w szkołach ogólnokształcących NRD. Obok szkół pietystów, które w zasadzie przygotowały grunt dla powstania szkół realnych, do kształcenia przedzawodowego trzeba zaliczyć działalność edukacyjną filantropistów XVIII w., którzy dążyli do "harmonijnego ukształtowania mózgu, serca, ręki i języka"², a których idee duży wpływ wywarły na postanowienia Komisji Edukacji Narodowej w Polsce.

Nie można nie wspomnieć tutaj, rozwijanych w drugiej połowie XVIII w. szkół industrialnych, które, zdaniem ich twórcy i organizatora szkolnictwa czeskiego F. Kindermanna, miały na celu przygotowanie dzieci "... do zdobywania w przyszłości przez pracę ręczną ich chleba, nie zaniedbując ich kształcenia umysłowego" i "równoczesnego osiągnięcia przez to przygotowania do przyszłego zawodu"³.

Kształceniu przedzawodowemu, a nie zawodowemu, służyć miała sformułowana w 1866 r. przez K. Marksa zasada kształcenia politechnicznego. Według niej uczniowie w szkołach ludowych mieli zapoznawać się z ogólnymi podstawami naukowymi wszystkich procesów produkcyjnych i równocześnie wtajemniczać się w praktyczne użytkowanie i władanie elementarnymi narzędziami wszystkich zawodów, i w ten sposób przygotować się do życia i udziału w społecznej

produkcji.

Propagatorem pedagogiki pracy i kształcenia przedzawodowego był F.A.W. Diesterweg /i jego adherenci/, którego poglądy na wychowanie do pracy i w pracowitości, jako przygotowanie do przyszłego życia, wywarły niemały wpływ m.in. na poglądy E. Estkowskiego, pioniera nauczania początkowego i wychowania przez pracę w Wielkim Księstwie Poznańskim w połowie XIX w.

Bez wątpienia charakter kształcenia przedzawodowego miała szkoła pracy G. Kerschensteinera. Kształcenie przedzawodowe stanowiło również istotny składnik pedagogiki pracy i treści szkoły pracy P. Błońskiego oraz koncepcji ogólnokształcącej politechnicznej szkoły lansowanej przez N. Krupską. To kształcenie przedzawodowe stanowi dziś rdzeń politechnicznej szkoły średniej w ZSRR, NRD i innych krajów socjalistycznych.

Od ponad dwudziestu lat kształcenia przedzawodowe stanowi przedmiot żywego zainteresowania pedagogów, polityków oświatowych, ekonomistów, a nawet urzędów pracy i związków zawodowych w krajach zachodnich, szczególnie w RFN, które w nim widzą jedną z ważnych dróg przygotowania dzieci i młodzieży do życia w przyszłym świecie pracy zawodowej. Znajduje to swoje odbicie w bardzo bogatej literaturze przedmiotu, w praktyce szkolnej, wyrażającej się we wprowadzeniu do planów szkół ogólnokształcących przedmiotu "Arbeitslehre" /nauczanie pracy/, nazywanego w niektórych krajach związkowych "kształcenie politechniczne" lub "wychowanie techniczne" oraz "praktyki produkcyjne uczniów" jak również w systemie kształcenia nauczycieli dla realizacji programów wymienionych przedmiotów.

W Polsce wielokrotnie problem ten rozpatrywał w swoich pracach T. Nowacki. Był on przedmiotem rozważań i dyskusji w czasie seminariów Pedagogiki Pracy organizowanych w latach 1972-1982 przez Instytut Kształcenia Zawodowego i publikacji uczestników tych seminariów. Sprawy te są znane, nie wymagają szczegółowego prezentowania. Uważam jednakże za właściwe przypomnieć, że sprawa kształcenia przedzawodowego w Polsce po drugiej wojnie światowej była i wcześniej przedmiotem zainteresowania różnych osób i instytucji, aczkolwiek *expressis verbis*

tak tego nie nazywano. Przewijała się ona w referatach i obradach komisji zjazdowych Zjazdu Oświaty Zawodowej i Rolniczej 21-24 I 1959⁴.

Znajduje swoje miejsce w "Ustawie o rozwoju systemu oświaty i wychowania" z dnia 15 VII 1961 r. W art. 6 tej ustawy czytamy bowiem, że "Szkoła podstawowa jest organizacyjną i programową podstawą całego systemu kształcenia i wychowania", a dalej w art. 7.2.: "Przedłużenie nauki w szkole podstawowej do lat 8 ma na celu lepsze przygotowanie uczniów do dalszego kształcenia się i zdobywania kwalifikacji zawodowych", oraz art. 8.2 "Szkoła podstawowa ma na celu... przygotowanie do nauki w szkołach zawodowych i ogólnokształcących lub do dalszego kształcenia się i zdobywania kwalifikacji w toku wykonywania pracy zawodowej" itd. Prowadzone przeze mnie w latach 1961-1966 badania, których wyniki zaprezentowałem w pracy pt. "Kształcenie politechniczne a zawodowe" /Warszawa 1970/ miały na celu ustalenie, jaki wpływ wywierała realizacja wyżej przedstawionych założeń Ustawy, szczególnie kształcenie politechniczne w szkołach podstawowych, prowadzone w procesie nauczania przedmiotów: matematyka, fizyka, chemia, biologia, rysunek i zajęcia praktyczno-techniczne - na wybór zawodu i wyniki nauczania w szkołach zawodowych. Wyniki badań nie były optymistyczne.

Problem kształcenia przedzawodowego jest m.in. treścią przyjętego w 1982 r. przez Radę Ministrów "Programu poprawy warunków startu życiowego i zawodowego młodzieży" oraz programu MOiW z 1983 r. pt. "Główne kierunki i zadania w pracy wychowawczej szkoły". Zajmuje on ważne miejsce również w referacie Biura Politycznego KC wygłoszonym w czasie XIX Plenum KC PZPR. Wskazuje on trzy węzłowe zadania oświatowo-wychowawcze związane z problematyką postępu naukowo-technicznego w socjalistycznym społeczeństwie: "... po pierwsze: rozwinąć politechnizację od przedszkola, poprzez wszystkie szczeble szkolnictwa, po upowszechnienie wiedzy i sprawności technicznej we wszystkich środowiskach społecznych; po drugie: stworzyć system ciągłego uzupełniania wiedzy i kwalifikacji technicznych; po trzecie:

nadać praktyczny wyraz idei wychowania przez pracę, kształtowania ambicji zawodowych i szacunku dla pracy". Nie sposób analizować wszystkich tych dokumentów, uważałem jednakże za konieczne zwrócić na nie uwagi, gdyż treść ich nie może być pominięta w rozważaniach dotyczących polityki kształcenia i doksztalcania nauczycieli, realizujących program przedmiotu praca-technika, a tym samym w kształtowaniu programów studiów instytutów, katedr i zakładów technik w wyższych uczelniach oraz w przygotowaniu kadry programy te realizującej.

Ze wszystkich tych poglądów, koncepcji organizacyjnych, dokumentów wyciągnąć można następujące wnioski ogólne, istotne dla ustalenia definicji pojęcia "kształcenie przedzawodowe" i zakresu jej treści:

1. Kształcenie zawodowe nie rozpoczyna się dopiero w szkole zawodowej lub w zakładzie pracy, lecz o wiele wcześniej - w domu rodzinnym, w instytucjach wychowania przedszkolnego i w szkołach ogólnokształcących, przede wszystkim podstawowych.
2. W szkole podstawowej od najmłodszych lat wprowadza się uczniów w wiedzę ogólną, stanowiącą podbudowę teoretyczną ogólnotechnicznego i specjalistycznego kształcenia zawodowego. Stosowanie w nich odpowiednich zasad, metod i środków nauczania i wychowania wdraża uczniów do wiązania teorii z praktyką produkcyjną, a przez to wprowadza ich w świat pracy, życia gospodarczego i społecznego, w świat techniki i jej tajniki.
3. Szkoła ogólnokształcąca wyrabia umiejętności intelektualne i manualne operowania różnorodnymi, nawet skomplikowanymi narzędziami, obsługiwanie urządzeń, aparatów i maszyn, na których opiera się praktyczne kształcenie zawodowe i przyszła praca produkcyjna. Tutaj też kształtują się cechy osobowości, które charakteryzować powinny dobrego pracownika, jak pracowitość i sumienność, punktualność i oszczędność, umiłowanie ładu i porządku, planowość, zdyscyplinowanie i wytrwałość, gospodarność, współdziałanie i współodpowiedzialność, dążenie do zgodności celów jednostki z celami społecznymi i in.
4. Istotne miejsce w wyposażeniu dzieci i młodzieży w wymienione wyżej: wiedzę i umiejętności oraz cechy osobowości zajmuje

wychowanie przez pracę i do pracy, realizowane w procesie nauczania wszystkich przedmiotów, ale urzeczywistnianie szczególnie m.in. poprzez kształcenie politechniczne, które w krajach zachodnich nosi nazwę bądź to "nauczanie pracy" /Arbeitslehre/, bądź też kształcenie politechniczne względnie wychowanie techniczne i gospodarcze. U nas ma miejsce przede wszystkim w przedmiocie praca-technika.

5. Poziom kształcenia zawodowego, a następnie poziom efektywności zawodowej, zależy w dużej mierze od prawidłowego wyboru zawodu i drogi kształcenia zawodowego lub przygotowania do pracy zawodowej. Wybór taki jest w wysokim stopniu zdeterminowany przez proces wychowania do wyboru zawodu, realizowany w szkole ogólnokształcącej w procesie nauczania poszczególnych przedmiotów. Na proces ten jednakże składa się nie tylko orientacja lub informacja zawodowa i doradztwo zawodowe, ale również kształtowanie postawy wobec pracy, motywacji pracy, samooceny przydatności zawodowej, podporządkowania własnych interesów, zamiłowań i chęci interesom społecznym itp.

Biorąc pod uwagę te wnioski proponuję, by kształcenie przedzawodowe uważać za ten dział pedagogiki pracy, który obejmuje cały proces przygotowania dzieci i młodzieży do życia w świecie pracy i gospodarki, poprzedzający właściwe systematyczne kształcenie zawodowe oraz podjęcie pracy zawodowej. Na proces ten składa się kształtowanie kierunkowych i instrumentalnych cech osobowości, koniecznych do prawidłowego wykonywania zadań zawodowych, przygotowanie do właściwego wyboru zawodu i adekwatnego kierunku nauki lub studiów oraz podjęcia i kontynuowania nauki przygotowującej do wykonywania tego zawodu w odpowiedniej szkole lub uczelni, względnie w innej formie zdobywania kwalifikacji zawodowych, oraz kształcenie ogólne, traktowane jako programowa podbudowa kształcenia zawodowego i teren kształtowania cech osobowych dobrego pracownika. Wiąże się z tym ściśle problem kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia kadr do realizacji wymienionego w definicji procesu.

Z przytoczonej wyżej definicji wynika, że do podstawowych zadań kształcenia przedzawodowego należy:

- wychowanie przez pracę,
- kształcenie politechniczne,
- orientacja zawodowa,

a najbardziej typowym i znaczącym terenem realizacji tych zadań jest, obok domu rodzinnego, szkoła ogólnokształcąca stopnia podstawowego.

Można stwierdzić lapidarnie, że realizacja kształcenia przezawodowego to przede wszystkim /choć nie wyłącznie/:

- a/ prawidłowe wprowadzenie w życie programu przedmiotu praca technika z jego czterema podstawowymi działami: "Elementy kultury pracy", "Podstawy techniki", "Wybrane zagadnienia z techniki i gospodarki" i "Elementy orientacji zawodowej",
- b/ przygotowanie merytoryczne i pedagogiczne nauczycieli tego przedmiotu - realizatorów zadań kształcenia przedzawodowego we wszystkich jego płaszczyznach,
- c/ poziom wiedzy merytorycznej i pedagogicznej pracowników szkół wyższych, kształcących nauczycieli wymienionego wyżej przedmiotu, a więc pracowników instytutów, katedr i zakładów techniki oraz umiejętność jej przekazywania, ich postawa wobec tego kształcenia i poczucie współodpowiedzialności za efekty pracy swoich absolwentów w konkretnej działalności praktycznej w szkole.

Nie da się przy tym zaprzeczyć, potwierdza to analiza programów nauczania szkół ogólnokształcących jak również założeń organizacyjno-programowych tych szkół oraz dokumenty wskazujące na potrzebę i sposoby ich realizacji, że:

- a/ wychowanie przez pracę i w umiłowaniu pracy znajduje przesłanki w treściach programów nauczania wszystkich przedmiotów, znajdujących się w planach nauczania szkół ogólnokształcących,
- b/ kształcenie politechniczne znajduje przesłanki zarówno w treściach programu przedmiotu praca-technika, jak i innych przedmiotów, przede wszystkim matematyczno-przyrodniczych,
- c/ nie ma przedmiotu nauczania w szkołach ogólnokształcących, którego treści programowe nie zawierałyby przesłanek orientacji zawodowej.

Zakres i wyniki realizacji zadań kształcenia przedzawodowego zależą zatem od poziomu przygotowania wszystkich nauczycieli do wychowania przez pracę i w umiłowaniu pracy, do stosowania zasady politechnicznej w nauczaniu "swoich przedmiotów" oraz do prawidłowego prowadzenia orientacji i doradctwa zawodowego, od ich postawy wobec tych zadań i zaangażowania w ich urzeczywistnianiu. Wielu nauczycieli nie podziela, niestety, tego poglądu uważając, iż na to wprowadzono do szkół przedmiot praca technika, by nauczyciele tego przedmiotu "załatwili" wszystkie sprawy wchodzące w zakres kształcenia przedzawodowego. Jest to pogląd z gruntu fałszywy. Niemniej trzeba przyjąć, że podstawowym przedmiotem, w którego treściach programowych zawarte są niemal wszystkie zadania kształcenia przedzawodowego - jest przedmiot praca-technika. Wynika stąd, że od właściwego przygotowania nauczycieli tego przedmiotu, od ich postawy w pierwszym rzędzie, zależy realizacja tych zadań. Jakże to są zadania wynika z analizy następujących relacji:

- a/ praca technika a wychowanie przez pracę,
- b/ praca technika a kształcenie politechniczne,
- c/ praca technika a orientacja zawodowa.

Praca-technika a wychowanie przez pracę

Z punktu widzenia celów pedagogicznych wychowanie przez pracę jest ukierunkowane na kształtowanie nastawień, przekonań, motywacji, sposobów zachowania się i cech charakteru, które w całości składają się na socjalistyczny stosunek do pracy i do własności społecznej, przejawiającej się w postępowaniu i w działaniu praktycznym. Trwałe wyniki socjalistycznego wychowania przez pracę wyrażają się w zdolności i gotowości jednostki do wykorzystania swoich cech osobowych, swoich sił intelektualnych, emocjonalnych, wolicjonalnych i psychicznych dla budownictwa społeczeństwa socjalistycznego, w poszanowaniu pracy i ludzi pracy, w jej twórczym i ekonomicznym stosunku do produkcji i techniki, w świadomej dyscyplinie pracy, jak również wysokiej kulturze pracy. Wychowanie przez pracę realizowane w procesie nauki i pracy produkcyjnej ugruntowuje przekonanie, że rozwój społeczeństwa socjalistycznego wymaga wszechstro-

nie rozwiniętych osobowości. Jako zasada nauczania wychowania przez pracę powinno przenikać każdy przedmiot nauczania, każdą jednostkę tematyczną, każdą lekcję i każdy dzień nauki⁵.

Wychowanie uczniów szkół ogólnokształcących przez pracę i do pracy polega m.in. na:

- 1/ kształtowaniu: poczucia odpowiedzialności, dokładności, umiejętności wyboru właściwych środków /narzędzi/ do właściwej pracy, zdolności prawidłowej samooceny, gotowości do współdziałania z innymi w racjonalnym podziale pracy, upodobania w intensywnym wysiłku i wykorzystywaniu bez reszty czasu przeznaczonego na pracę, potrzeby walki z marnotrawstwem sił, czasu i środków;
- 2/ wprowadzaniu w całość kształt stosunków i zależności występujących w pracy, poznawaniu walorów zbiorowego wysiłku, zapoznawaniu ze znaczeniem sprawnej organizacji i koordynacji działań, wyrabianiu solidarności i dyscypliny we współdziałaniu, uczeniu pracy dla wszystkich, kształtowaniu poczucia społecznej użyteczności i zasady gospodarności;
- 3/ kształtowaniu postawy szacunku dla pracy i jej wytworów, kształtowaniu przekonania, że praca jest moralnym obowiązkiem każdego człowieka, że stanowi ona jedyne źródło społecznej wartości, kształtowaniu umiejętności potrzebnych dla wykonywania różnych zadań produkcyjnych.

Analiza programu nauczania przedmiotu praca-technika pozwala na stwierdzenie, że począwszy od klasy pierwszej stwarza on przesłanki dla kształtowania wymienionych cech i postaw. Ogromne znaczenie wychowawcze i dydaktyczne omawianego przedmiotu stawia go w szkole ogólnokształcącej na równi z innymi przedmiotami nauczania. To znaczące miejsce wynika również stąd, że realizowane w procesie jego nauczania wychowanie przez pracę stanowi jedną z głównych dróg przygotowania młodego pokolenia do wykonywania przyszłych zadań, wynikających ze społecznego podziału pracy. Oparte na teoretycznych założeniach kształcenia politechnicznego i zasady wiązania teorii z praktyką, szczególnie produkcyjną, już na poziomie szkoły podstawowej współdziałała w przygotowaniu kwalifikowanych kadr dla gospodarki narodowej i kultury.

Wychowanie przez pracę w procesie nauczania przedmiotu praca-technika i jego wzajemne powiązania z pozostałymi komponentami wszechstronnego wychowania stwarza możliwość oddziaływania na wszystkie strony osobowości uczniów. W procesie nauczania-uczenia się i pracy uczniowie zdobywają podstawowe wiadomości i umiejętności, przyswajają sobie wiedzę o technice i rozumienie techniki, technologii i produkcji, jak również coraz bardziej angażują się świadomie w przekształcanie środowiska przyrodniczego i społecznego zgodnie z interesem własnym, zespołu w którym, względnie z którym działają, i z interesem społecznym.

Prawidłowa realizacja programu nauczania przedmiotu praca-technika powinna umożliwić uczniom bezpośrednio zapoznanie się z pracą produkcyjną i z warunkami w jakich oraz przebiega oraz wchodzenie w liczne i różnorodne kontakty społeczne z ludźmi pracy. Udział uczniów w społecznie zorganizowanej pracy pozwoli natomiast na wyrobienie przekonania, że owa praca "w coraz szerszym zakresie likwiduje odosobnienie ludzi pracy, sprzyja upowszechnieniu się współpracy, solidarności, wzajemnej pomocy, powstawaniu nowych więzi między ludźmi na gruncie wspólnej troski o cele, warunki i wyniki pracy produkcyjnej"⁶. W trakcie pracy, szczególnie produkcyjnej, kształtują się również osobiste wartości moralne, wytwarzają nawyki dyscypliny i organizacji, kształtuje się siła woli, stanowczość, odwaga i systematyczność. Praca sprzyja także rozwojowi poznawczego stosunku do świata, racjonalnego myślenia, rodzi wiarę w siebie, postawę uspołecznienia i obywatelskiej odpowiedzialności. Zdobywana w procesie pracy wiedza, zastosowanie w pracy wiedzy zdobytej na lekcjach innych przedmiotów, przede wszystkim matematyczno-przyrodniczych, wspólne przeżycia, wpływają w sposób istotny na kształtowanie się przekonań uczniów, rodzą nowe doświadczenia, rozwijają uzdolnienia. Wszystko to z kolei wpływa na kształtowanie się ich stosunku do pracy, na charakter i poziom ich kultury pracy i kultury ich życia. Sama praca rozwija przy tym siły umysłowe i fizyczne uczniów, ukierunkowuje ich aktywność i inicjatywę, rozwija siły twórcze i dążenie do ich społecznie użytecznego wykorzystania. Wymienione względy powodują, że wychowanie przez pracę w procesie nauczania przedmiotu

praca-technika stanowi bardzo ważny problem pedagogiczny i społeczny, którego rozwiązanie, zgodnie z przytoczonymi ustaleniami Rady Ministrów, musi zająć istotne miejsce w procesie nauczania i wychowania szkoły ogólnokształcącej. Tym samym musi stać się ważnym elementem w procesie kształcenia nauczycieli, którzy tak pojęte wychowanie przez pracę mają realizować.

Praca-technika a kształcenie politechniczne

Na równi z wychowaniem przez pracę właściwe miejsce w działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły i pozaszkolnych instytucji wychowawczych znaleźć musi kształcenie politechniczne.

Według K. Marksa kształcenie politechniczne "... zaznajamia z ogólnymi zasadami wszelkich procesów produkcyjnych, a jednocześnie zapoznaje dzieci i młodzież z praktycznym używaniem

podstawowych narzędzi wszystkich gałęzi pracy i posługiwaniem się tymi narzędziami..."⁷. Przyjmując jako punkt wyjścia powyższe założenia K. Marksa, uwzględniając przy tym warunki jakie stawia postęp naukowo-techniczny przyjmuje się, że aktualnie zasadniczą treść kształcenia politechnicznego w szkołach ogólnokształcących stanowić powinny następujące zadania:

- uświadamianie uczniom związków zachodzących między nauką i techniką a produkcją społeczną,
- zaznajamianie uczniów z zastosowaniem praw naukowych matematyki, fizyki, chemii i biologii w produkcji przemysłowej i rolniczej oraz w działalności usługowej,
- rozwijanie zainteresowania techniką i zawodami technicznymi,
- rozwijanie wyobraźni technicznej i naukowo-technicznego myślenia uczniów,
- umożliwianie uczniom zdobywania doświadczenia praktycznego w zakresie posługiwania się najbardziej rozpowszechnionymi narzędziami, obsługiwanie maszyn, aparatów i urządzeń technicznych,
- wykorzystanie procesu nauczania wyżej wymienionych przedmiotów do rozwiązywania zadań produkcyjnych i związanych z nimi problemów naukowo-technicznych,
- rozbudzanie gotowości do pracy w przemyśle, rolnictwie i działalności usługowej o charakterze technicznym.

- rozwijanie wytrwałości i biegłości /zręczności/ w pracy,
- kształtowanie kultury pracy i kultury technicznej,
- wskazywanie miejsca i znaczenia techniki w pracach i zawodach nietechnicznych,
- przygotowanie uczniów do prawidłowego wyboru zawodu,
- przygotowanie uczniów do kontynuowania nauki w szkołach i uczelniach technicznych.

W procesie nauczania w szkołach ogólnokształcących poznawanie przez uczniów praw i zasad stanowiących naukową podstawę techniki produkcyjnej i techniki nieprodukcyjnej dokonuje się przede wszystkim w procesie nauczania takich przedmiotów, podstawowych dla kształcenia politechnicznego, jak: matematyka, fizyka, chemia, biologia, i in. Tam też następuje zaznajamianie ich z podstawowymi narzędziami, urządzeniami technicznymi, maszynami zakładami pracy itp., o ile programy tych przedmiotów są nasycone odpowiednim zakresem treści politechnicznych i w pełni stosowana jest w tym procesie zasada łączenia teorii z praktyką. Jednakże próbę zastosowania w praktyce tych wiadomości, które uczniowie zdobyli w procesie nauczania wymienionych przedmiotów oraz sprawdzian, czy i w jakim stopniu potrafią z poznanych praw i zasad korzystać, może stanowić tylko ich bezpośredni udział w pracy produkcyjnej.

Wychodząc z założenia, że nauka i technika muszą stać się zasadniczym elementem wszelkich poczynąń oświatowych muszą stanowić nieodłączny składnik całości kształtu działalności wychowawczej, obejmującej dzieci, młodzież i dorosłych, postuluje się dziś upowszechnienie nauczania politechnicznego, jako jednej z podstawowych form realizacji zasady łączenia teorii z praktyką w nauczaniu i wychowaniu, jak również jako teren praktycznego zastosowania teorii nauk matematyczno-przyrodniczych w działalności praktycznej życia codziennego i produkcyjnego. Kształcenie politechniczne polegające na włączeniu do treści nauczania podstawowych elementów techniki i technologii, ekonomii organizacji produkcji, na wyrabianiu umiejętności i nawyków posługiwania się ogólnie stosowanymi narzędziami pracy, mechanizmami i urządzeniami technicznymi, na rozwijaniu myślenia technicznego i kształtowaniu cech osobowości zawodowej, koniecznych do zgodnego z wyma-

ganiami i potrzebami gospodarki narodowej wykonywania zadań produkcyjnych - stanowi platformę kształtowania socjalistycznego stosunku do pracy i jej wytworów, kultury pracy i kultury technicznej społeczeństwa.

Rozumiejąc znaczenie społeczne i polityczne tak pojętego kształcenia politechnicznego Rada Ministrów uchwalając w 1982 r. "Program poprawy warunków startu życiowego i zawodowego młodzieży", celem pełnej realizacji programu kształcenia i wychowania politechnicznego w szkołach ogólnokształcących, postulowała m.in.:

- a/ dokonanie poprawy wyposażenia szkół i innych placówek oświatowych w niezbędne materiały, maszyny i narzędzia oraz zabezpieczenie warunków lokalowych umożliwiających zorganizowanie w każdej szkole 2-3 pracowni przedmiotowych, przystosowanych do realizacji zadań programowych z przedmiotu praca-technika,
- b/ modernizację systemu kształcenia i doksztalcenia kadry pedagogicznej niezbędnej do prowadzenia zajęć z przedmiotu praca-technika oraz kół zainteresowań.

Nasuwa się tutaj pytanie, czy i w jakim stopniu instytuty, katedry i zakłady techniki w uczelniach wyższych kształcących nauczycieli dla przedmiotu praca-technika i wychowanie techniczne /magistrów techniki/ wpłynęły na poprawę wyposażenia pracowni szkolnych oraz w jaki sposób i w jakim zakresie zmodernizowały system kształcenia tych nauczycieli, ulepszyły plany, programy studiów i zweryfikowały treści tego kształcenia, by ich absolwenci jak najlepiej i pełniej mogli realizować ciężące na nich zadania kształcenia przedzawodowego, zgodnie z powyższymi postulatami?

Nie trzeba udowadniać, jak sędzę, że przedmiot praca-technika stanowi czynnik integrujący w sobie podstawy naukowe produkcji, przekazywane uczniom w procesie nauczania matematyki, chemii, fizyki, biologii, geografii itp. i konkretyzujący, pozwalający na zastosowanie tej wiedzy w praktyce. Niestety, to ogromne znaczenie przedmiotu praca-technika nie zawsze jest w szkołach dostrzegane i doceniane. Różne na to składają się przyczyny. Prowadzone badania, obejmujące realizatorów programu praca-technika wykazały, że jedną, bardzo ważną przyczyną jest brak odpo-

wiednio przygotowanych nauczycieli, jak również niedostatki w doksztalcaniu i doskonaleniu nauczycieli czynnych, odpowiedzialnych za realizację celów i zadań tego przedmiotu.

Praca-technika a orientacja zawodowa

Decydującym czynnikiem wzrostu produkcji jest nie zwiększanie liczby zatrudnionych, ale stosowanie metod intensywnych, charakteryzujących się wprowadzaniem racjonalnego gospodarowania. Dla intensyfikacji metod gospodarowania istotne znaczenie ma rozwój osobowych elementów sił wytwórczych społeczeństwa, szczególnie wzrost poziomu kwalifikacji pracowników, właściwe ich rozmieszczenie i wykorzystanie.

Dane GUS z ostatnich lat wskazują jednakże dużą i stale rosnącą liczbę osób, które wykonują prace nie odpowiadające wyuczonemu zawodowi lub zajmują stanowiska niezgodne z poziomem ich kwalifikacji. Fakt ten, szczególnie wobec zmniejszenia się przyrostu zasobów pracy jest szczególnie niekorzystny, ponieważ te właśnie zasoby coraz bardziej decydują o możliwościach wzrostu gospodarczego. Konieczność coraz bardziej racjonalnego gospodarowania zasobami pracy i skupienia uwagi na adekwatne wykorzystanie kwalifikacji, na właściwe rozmieszczenie kadr, nakłada wiele obowiązków na ludzi zajmujących się planowaniem i gospodarką kadrami, jak i na zajmujących się przygotowaniem młodzieży do wyboru zawodu i ich kształceniem zawodowym.

Racjonalne, zgodne z zapotrzebowaniem społecznym rozmieszczenie kadr nie jest sprawą łatwą, ponieważ wymaga coraz powszechniej godzenia zainteresowań i dyspozycji, aspiracji i możliwości młodzieży, stającej co roku przed powzięciem decyzji dotyczącej wyboru zawodu, z potrzebami gospodarki.

Bardzo ważną rolę w tym zakresie ma spełnić, zgodnie z postanowieniami władz oświatowych, nauczanie przedmiotu praca - technika - jeden z głównych elementów składowych kształcenia przedzawodowego. W programie nauczania tego przedmiotu, począwszy od klasy I szkoły podstawowej, umieszczono dział zatytułowany "Elementy orientacji zawodowej". Realizacja przez nauczycieli tego przedmiotu treści wymienionego wyżej działu ma na celu zapoznanie uczniów z podstawowymi pojęciami, związanymi z problemami

pracy zawodowej, jak również z pracą ich rodziców i innych członków rodziny, z wykonywanymi przez nich zawodami, szczególnie z zawodami rzemieślniczymi, z zakładami pracy i ich znaczeniem dla rozwoju środowiska technicznego, z organizacją pracy w nowoczesnych zakładach przemysłowych, w gospodarstwach rolnych i w usługach. Do obowiązków tych nauczycieli należy także przedstawianie i wyjaśnianie charakterystyk zawodów technicznych, rolniczych, zawodów związanych z przetwórstwem drewna, włókienniczych, gastronomicznych, jak i konfrontowanie zainteresowań i uzdolnień technicznych uczniów z wymaganiami tych zawodów i zapotrzebowaniem gospodarki, wszechstronne udzielanie im informacji zawodoznawczych i odpowiednich rad, dotyczących wyboru przyszłego zawodu i przygotowującej do tego zawodu szkoły.

Nauczyciele przedmiotu praca-technika, jeżeli ich działalność orientacyjna ma być pełna, winni zatem przekazywać uczniom następujące informacje:

- jakie czynności-prace wykonuje się w danym zawodzie,
- jakie wiadomości i umiejętności musi posiadać kandydat do danego zawodu,
- jakimi w danym zawodzie narzędziami, aparaturami posługuje się pracownik i jakie obsługuje maszyny i urządzenia,
- jakie warunki fizyczne i zdrowotne oraz cechy psychiczne wymagane są od kandydata do danego zawodu,
- jakie są przeciwwskazania lekarskie do poszczególnych zawodów,
- jakie znaczenie społeczne i gospodarcze mają poszczególne zawody,
- jakie jest zapotrzebowanie na pracowników w różnych zawodach,
- jakie szkoły - uczelnie przygotowują kandydatów do danych zawodów,
- jakie wymagania stawiają szkoły - uczelnie kandydatom do danych zawodów.

Trzeba tutaj nadmienić, że przedmiot praca-technika, jego treści nauczania, stosowane metody i środki oddziaływania umożliwiają, choć najczęściej w warunkach pracowni lub warsztatu szkolnego, wiązanie teorii przekazywanej w procesie nauczania przedmiotów matematyczno-przyrodniczych z praktyką produkcyjną

i praktyką życia codziennego, umożliwiając zapoznanie uczniów z różnego rodzaju narzędziami, maszynami, urządzeniami technicznymi i stwarzając im pewne, aczkolwiek ograniczone możliwości wypróbowania własnych sił w operowaniu nimi. Wszystkie te zabiegi służą jednak przede wszystkim poznaniu zawodów technicznych, wymagających podbudowy teoretycznej z zakresu matematyki, fizyki, chemii, biologii, geografii czy rysunku technicznego. Pozostaje jednak cała sfera zawodów, dla których podbudowę stanowi wiedza humanistyczna i społeczno-polityczna. Orientacja zawodowa w tym zakresie nie leży w zasięgu i możliwościach nauczycieli przedmiotów technicznych. Nie należy więc na barki tych nauczycieli składać całej odpowiedzialności za przygotowanie uczniów do właściwego wyboru zawodu.

Niemniej, rola jaką przedmiot praca-technika odgrywa w procesie orientacji zawodowej zmusza do szukania odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie nauczyciele tego przedmiotu są do prowadzenia tak pojętej orientacji przygotowani oraz czy i w jakim stopniu uczelnie kształcące tych nauczycieli wyposażają ich w wiadomości i umiejętności konieczne do racjonalnego, zgodnego z wymaganiami współczesnej nauki w tym zakresie prowadzenia orientacji zawodowej.

Rola jaką przedmiot praca-technika spełnia w procesie realizacji wymienionych wyżej zadań kształcenia przedzawodowego wymaga, jak już mówiłem, właściwego przygotowania nauczycieli, realizujących program nauczania tego przedmiotu. Czy to przygotowanie, które oni aktualnie posiadają, gwarantuje takie właśnie nauczanie omawianego przedmiotu, by jego wyniki odpowiadały oczekiwaniom, wyrażonym w cytowanych dokumentach, uchwałach i programach władz państwowych i partyjnych oraz potrzebom społeczno-gospodarczym kraju?

Od kilku lat prowadzę badania na ten temat. Ich wyniki nie są jeszcze w pełni opracowane, ale dane, którymi dysponuję w tej chwili, nie napawa ją optymizmem. Muszą jednakże być brane pod uwagę przy ustalaniu nowych założeń organizacyjnych i programowych tak kształcenia tej grupy nauczycieli, jak i ich doksztalcenia i doskonalenia oraz przy modernizacji systemu kształcenia nauczycieli przedmiotu praca-technika.

Badaniami objęto 261 nauczycieli realizujących w klasach IV-VIII program nauczania przedmiotu praca-technika, przy czym 72 z nich /27,6 %/ było zatrudnionych w szkołach zlokalizowanych w miastach wojewódzkich /Mw/, 81 /31,0 %/ - w byłych miastach powiatowych, 66 /25,3 %/ w małych miastach i 42 /16,2 %/ w szkołach znajdujących się na wsiach⁸. Mężczyźni stanowili tutaj 49,4 % a kobiety 50,6 %.

Z badań wynika, że 3,5 % badanych nauczycieli przedmiotu praca-technika znajduje się w przedziale wiekowym 21-25 lat, 25,9 % - w przedziale 26-30 lat, 41,2 % w przedziale 31-40 lat, 24,7 % w przedziale 41-50 lat i 4,7 % w przedziale ponad 50 lat. Wynika z tego, że omawianego przedmiotu uczą przeważnie nauczyciele, którzy ukończyli 35 rok życia, a jak wskazują dalsze dane - ich staż pracy nauczycielskiej wynosi ponad 15 lat /52,9 % badanych/.

Znaczna większość mężczyzn /80,9 %/ i nieznaczna większość kobiet /53,5 %/ traktuje nauczanie przedmiotu praca-technika jako zajęcie główne i uważa się za przygotowanych do jego nauczania, natomiast 19,1 % mężczyzn i aż 46,5 % kobiet traktuje przedmiot ten jako zajęcie dodatkowe. Są to najczęściej nauczyciele plastyki, wychowania fizycznego, języka rosyjskiego, matematyki, geografii, a nawet bibliotekarze. Sytuację taką obserwuje się najczęściej w szkołach małomiastewskich i wiejskich.

Jeżeli chodzi o ocenę przez badanych swojego przygotowania do realizacji programu przedmiotu praca-technika to, ogólnie biorąc, jest ona pozytywna. Teoretyczne przygotowanie ocenili oni średnio na 3,93, a praktyczne na 4,03 stopnia, przy czym jako bardzo dobre przygotowanie teoretyczne oceniło 17,6 % badanych, a praktyczne - 23,5 %. Większość, bo 60,0 % badanych określiło przygotowanie teoretyczne i praktyczne jako dobre.

Dość znaczny odsetek określił przygotowanie to jako dostateczne /20,0 % - teoretyczne i 12,9 % praktyczne/. Ocen niedostatecznych było niewiele, gdyż 2,4 % z przygotowania teoretycznego i 3,6 % - praktycznego.

Sprawą istotną wydawało się ustalenie, gdzie badani uzyskali przygotowanie do nauczania przedmiotu praca-technika. Otóż otrzymane dane wskazują, że 48,8 % z nich /w tym 28,6 % mężczyzn

i 48,8 % kobiet/ ukończyło studia nauczycielskie /27,1 % wyższe szkoły pedagogiczne -38,1 % mężczyzn i 16,3 % kobiet/, a 18,8 % różne inne szkoły lub uczelnie /politechniki, akademie rolnicze, akademie ekonomiczne, PWSSP lub PST/. Znikoma wprost liczba badanych, bo tylko 2,3 % brała udział w odpowiednich kursach przygotowujących do nauczania tego przedmiotu. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że studia nauczycielskie zakończyły swoją działalność w latach 1969-1970, to można przyjąć, że około 50,0 % realizujących program nauczania przedmiotu praca-technika nie jest do tego właściwie przygotowana, nie może zatem prawidłowo realizować zadań kształcenia przedzawodowego. Stąd pewne zdziwienie wywołać mogą wyniki badań dotyczących stopnia przygotowania, w opinii badanych, do realizacji tych zadań, gdyż absolwenci studiów nauczycielskich ocenili swoje przygotowanie teoretyczne średnio na 3,75 i praktyczne na 4,0. Niżej przygotowanie to ocenili absolwenci liceów pedagogicznych, gdyż teoretyczne na 3,25 i praktyczne na 3,75. Najwyżej swoje przygotowanie ocenili absolwenci wyższych szkół pedagogicznych, gdyż od strony teoretycznej na 4,3, a praktycznej - na 4,0.

Starłem się również ustalić, jakie czynniki utrudniają realizację treści programowych przedmiotu praca-technika z punktu widzenia urzeczywistniania zadań kształcenia przedzawodowego. Przedstwia je poniższe zestawienie. Kolejność ustalono według ilości odpowiedzi badanych: 1/ brak materiałów - 82,3 %; 2/brak dostatecznej ilości narzędzi - 74,1 %; 3/ brak podręczników - 63,5 %; 4/ brak odpowiednio wyposażonych i przygotowanych lokali-pracowni - 58,8 %; 5/ brak pomocy naukowych - 58,8 %; 6/ niedoceniecie tego przedmiotu przez rodziców uczniów - 30,8; 7/ niedostateczne przygotowanie teoretyczne nauczycieli tego przedmiotu - 25,8 %; niedostateczne przygotowanie praktyczne nauczycieli tego przedmiotu - 23,5 %; niedoceniecie przedmiotu przez uczniów - 21,2 %; 10/ lekceważący stosunek dyrekcji szkół do przedmiotu praca-technika - 11,8 % i lekceważący stosunek do niego nauczycieli innych przedmiotów - 10,6 %. Przyczyny są poważne i ich zlikwidowanie w głównej mierze zależy od warunków materialnych szkoły i możliwości rynkowych kraju. Ale czy wszystkie. Na przy-

kład niektórzy respondenci, nauczyciele przedmiotu praca-technika, jako przyczynę powodującą trudności w realizacji treści programowych podawali "brak konserwatora narzędzi i sprzętu oraz pieniędzy na jego opłacanie", tymczasem program nauczania tego przedmiotu przewiduje, że właśnie ci nauczyciele mają uczyć swych uczniów prawidłowego obchodzenia się z narzędziami i sprzętem oraz ich konserwacji. Czyżby w zakładach kształcących nauczycieli nie zostali do realizacji tego zadania przygotowani? Dość znaczny odsetek respondentów jako przyczynę swoich trudności w realizacji programu wskazuje lekceważący stosunek do tego przedmiotu rodziców /30,8 %, uczniów /21,2 %/, dyrekcji szkół /11,8 %/, nauczycieli innych przedmiotów /10,6 %/, a nawet Ministerstwa Oświaty i Wychowania, pracowników kuratoriów, wizytatorów itp. Ale nieodosobnione były opinie badanych, że to, czy omawiany przedmiot nauczania jest lekceważony lub niedoceniiany zależy od samego nauczyciela prowadzącego zajęcia, od jego kwalifikacji i osobistego zaangażowania, od postawy wobec przedmiotu i nadawanej mu przez niego rangi w szkole.

W dalszych badaniach starałem się ustalić, czy nauczając przedmiotu praca-technika, respondenci wychowują uczniów przez pracę i przygotowują do wyboru zawodu i szkoły ponadpodstawowej. Uzyskane odpowiedzi pokazują następujące zestawienia:

I	Realizowane elementy wychowania	Stopień realizacji		
		tak	częściowo	nie
1	Nauczanie poszanowania wytworów pracy ludzkiej	89,4%	3,5%	7,1%
2	Nauczanie poszanowania pracy	88,2 %	7,1%	4,7%
3	Nauczanie wykorzystania zdobytych wiadomości i umiejętności w życiu codziennym	84,7%	11,7 %	3,6%
4	Nauczanie szacunku do ludzi pracy	83,5%	1,2%	15,3%
5	Wychowanie przez pracę i do pracy	74,1%	14,1%	11,8%
6	Kształtowanie cech dobrego robotnika	61,2 %	16,2%	22,5 %

II	Realizowane elementy orientacji zawodowej	Tak	Częściowo	Nie
1	Przygotowanie do właściwego wyboru zawodu	42,3%	40,0%	17,7%
2	Przygotowanie do właściwego wyboru szkoły ponadpodstawowej	29,4%	40,0%	30,6%
3	Przygotowanie do kontynuowania nauki w szkole zawodowej	25,9%	41,2%	32,9%
4	Przygotowanie do kontynuowania nauki w liceach ogólnokształcących	18,8%	29,4%	51,8%

Z zestawień tych wyraźnie wynika, że o ile elementy wychowania przez pracę są w procesie nauczania omawianego przedmiotu stosunkowo dobrze realizowane, o tyle orientacja zawodowa pozostawia wiele do życzenia, mimo że stanowi ona specjalny dział programowy. Niepokoi fakt, że zaledwie 61,2 % badanych stwierdziło wykorzystanie procesu nauczania przedmiotu pracotechnika do kształtowania cech dobrego robotnika. Że tak jest rzeczywiście, przemawiają za tym odpowiedzi respondentów na pytanie, czy nauczanie tego przedmiotu jest wykorzystywane przez nich do kształtowania wymienionych cech, które powinny charakteryzować dobrego robotnika. Kolejność kształtowanych cech ustalono na podstawie otrzymanych ilości odpowiedzi twierdzących:

- 1/ dokładność - 94,1 %. Przede wszystkim w Mw - 100,0% i W - 92,8 %,
- 2/ przestrzeganie ładu i porządku - 92,9 %. Najczęściej w szkołach w W = 100,0 % i Mm = 95,5 %,
- 3/ gospodarność - 89,4 %. Najbardziej w szkołach Mw = 100,0 % i Mm = 95,4 %,
- 4/ zdyscyplinowanie - 74,1 %. W szkołach Mw = 83,3 %, Mp = 76,0% oraz Mm = 72,7 %. Najniżej w W = 57,1 %,
- 5/ uczciwość - 70,6 %. Najbardziej w szkołach Mw = 95,8 %, najmniej w szkołach Mp = 64,0 % i W = 59,1 %,
- 6/ umiejętność współpracy i współdziałania - 69,4 %,
- 7/ systematyczność - 69,4 %. Najwyżej w szkołach Mw - 75,0 % i Mp - 72,0 %, najniżej w szkołach W - 57,1 %,

- 8/ poszanowanie czasu - maksymalne jego wykorzystanie w pracy - 69,4 %. Różnice niewielkie w szkołach Mw, Mp, Mw i W,
- 9/ koncentracja uwagi - 67,1 %. Najlepiej realizowana w Mw - 79,2 %, najslabiej w Mm - 59,1 %,
- 10/ poczucie odpowiedzialności i współodpowiedzialności - 65,9 %
Mniej więcej w równym stopniu kształtowano tę cechę we wszystkich szkołach,
- 11/ planowość - 65,9 %. Najczęściej kształtowano tę cechę w Mw - 79,2 % i W - 71,4 %. Najrzadziej w Mp - 52,0 %.
- 12/ organizacyjność - 61,2 %, przy czym najczęściej robiono to w W - 71,4 %, Mw - 66,7 % i Mm - 63,6 %, najrzadziej w Mp - 48,0 %,
- 13/ samoocena - obiektywne ocenianie samego siebie - 54,1 %, mniej więcej na równym poziomie we wszystkich szkołach,
- 14/ umiejętność samokontroli /i samooceny/ - 52,9 %, i na końcu
- 15/ punktualność 43,5 %. Najlepiej w Mw - 62,5 %, następnie w Mm - 40,9 %, najslabiej w W - 35,7 % i Mp - 32,0 %.

Dlaczego wykorzystywanie procesu nauczania przedmiotu praca-technika dla kształtowania wymienionych cech osobowych jest takie, jak przedstawiono? Odpowiedź na to pytanie w pewnym sensie daje ocena respondentów swego przygotowania, uzyskanego w czasie studiów, do realizacji tego zadania. Otóż tylko 15,3 % z nich czuje się w pełni do tego przygotowanymi, 77,6 % uważa, że ich przygotowanie jest tylko częściowe, 7,1 % uważa, że wcale nie zostali do tego przygotowani.

I jeszcze kilka danych na temat przygotowania nauczycieli techniki do realizacji trzeciego, nie mniej ważnego, z uwagi na warunki, jakie stwarza współczesnemu człowiekowi postęp naukowo-techniczny, problemu kształcenia przedzawodowego - zasady politechnicznej. Zaledwie 10,6 % respondentów realizuje tę zasadę w pełni /najmniej w szkołach W /7,1 %/ i Mw /4,2%/ , lepiej w Mm /18,2 % i Mp /12,0 %/, 61,2 % realizuje ją częściowo /kolejno Mw - 75,0 %, Mp - 72,0 %, Mm - 45,5 % i W - 48,8 %/. 15,4 % uważa, że nauczanie przedmiotu praca-technika i kształcenie politechniczne to jest to samo. Najwięcej takich odpowiedzi dali nauczyciele ze szkół w Mm /22,7 %/, i W /21,4 %/, a najmniej ze szkół w Mw /8,3 %/ i Mp /8,0%/. Spośród respondentów 8,2 % nie zastanawiało

się nad tym, czy w procesie nauczania przedmiotu praca-technika realizują zasadę politechnizacji. Najwięcej takich niezastawiających się respondentów było ze szkół W /21,4 %/. 4,6 % nie realizuje tej zasady w ogóle. Wynika z tego, że jeszcze najlepiej zasadę politechnizacji realizują nauczyciele techniki zatrudnieni w szkołach Mp /85,2 %/ i Mw /79,2 %/. Słabiej w szkołach Mm /63,6 %/ a najslabiej w szkołach W /50,0 %/.

Przedstawienie tak obszerne, ale jeszcze niepełne, stanu realizacji w procesie nauczania przedmiotu praca-technika trzech podstawowych elementów kształcenia przedzawodowego i przygotowania nauczycieli techniki do tej realizacji, w ich własnej opinii, miało na celu skłonienie do refleksji - co zrobić, by sytuacja ta uległa w przyszłości zmianie. Jak kształcić tę tak ważną grupę nauczycieli, wychodząc z założenia, że w przyszłości terenem ich kształcenia będą prawie wyłącznie studia techniczne w zakładach kształcących nauczycieli, przede wszystkim w WSP. Wyciągając wnioski z przytoczonych danych, trzeba sobie zadać pytanie, czy obecne programy tych studiów odpowiadają wymaganiom stawianym współczesnej i przyszłej szkole ze strony gospodarki narodowej i polityki kadrowej, polityki zatrudnienia państwa. Czy odpowiadają one wymaganiom, jakie nowoczesnemu wykształceniu ogólnemu stawia konieczność jego udziału w rewolucji naukowo-technicznej i życiu w warunkach postępu technicznego. Zdaniem E. Faure'a, a "... coraz bowiem bardziej zaciera się różnica między przedmiotami ogólnymi a specjalnymi. Łączy je wiedza techniczna, która dla współczesnego świata posiada życiowe znaczenie. Im bardziej bowiem współczesny człowiek odczuwa skutki rozwoju techniki i jest zmuszony do zrozumienia i opanowania jej, tym bardziej wychowanie techniczne, tak teoretyczne, jak i praktyczne, staje się niezbędne dla wszystkich"⁸. Dlatego nowoczesne pojęcie kształcenia ogólnego musi objąć również ogólną wiedzę społeczno-ekonomiczną, techniczną i praktyczną.

Wszyscy nauczyciele szkół ogólnokształcących, w tym również nauczyciele techniki, a za ich pośrednictwem i pod ich wpływem całe społeczeństwo dorosłych i młodzież - powinni zrozumieć, że przedmiot praca-technika stanowi w polskim systemie szkolnym integralny składnik nowoczesnego kształcenia ogólnego, ponieważ

łączy w sobie treści techniczne z humanistycznymi. Humanistyczny walor tego przedmiotu leży w tym, że stwarza on przesłanki do praktycznego zapoznania się uczniów z socjalistycznym modelem życia. Właściwa i pełna realizacja poszczególnych działów nauczania omawianego przedmiotu umożliwia nauczycielom wyrabianie w nich przekonania, że socjalistyczny model życia zakłada taką jakość pracy i życia, w której dążenie do dobrobytu materialnego nie zyskuje wartości naczelnej i nie stanowi czynnika organizującego całą działalność człowieka. Praca w tym modelu nie jest więc celem samym w sobie, lecz jest środkiem, umożliwiającym rozwój aktywności społecznej, wszechstronny i harmonijny rozwój osobowości, której cechą charakterystyczną jest zgodność celów jednostki z celami społeczeństwa¹⁰. Przyznać tutaj trzeba rację B. Suchodolskiemu, który twierdzi, że taki model życia jest modelem wartościowym, który uczy "... pracowitości i oszczędności, praktycznego ładu w organizacji życia, dyscypliny i wytrwałości, racjonalnego planu "dorabiania się" wyższej stopy życiowej", przeciwstawia się "... lekkomyślności i niechlujstwu, pijaństwu i lekceważeniu rygorów kultury życia, chaotyczności i nieodpowiedzialności, lekceważeniu pracy i uczciwego zarobku, marnotrawstwu i życiu na cudzy koszt"¹¹, zaszczebia przekonanie, że aby w samej pracy osiągać poważne efekty, wysoką wydajność, trzeba ją cenić dla niej samej, to znaczy "... angażować się osobiście w jej przebiegu i w jej wyniki, żyć nią, rozwijać w niej własne zdolności i własne zamiłowania, znajdować w niej ujście dla własnych potrzeb twórczych. W tych warunkach "zysk materialny" staje się skutkiem, a nie przyczyną pracy, dzięki czemu model życia, w którym jest miejsce na rosnący dobrobyt, nie jest wcale zachętą do ciasnego i egoistycznego planowania życia..."¹², lecz łączy cele jednostki z celami społecznymi.

Te wskazania muszą wziąć pod uwagę wszyscy nauczyciele nauczycieli techniki - pracownicy naukowo-dydaktyczni i dydaktyczni zatrudnieni w instytutach, katedrach, zakładach techniki, uczelni wyższych, a przede wszystkim twórcy planów i programów

studiów tego kierunku. Punktem wyjścia tych studiów musi być absolwent, jego charakterystyka, oczekiwania szkoły, w której ma on działać, jako realizator programu przedmiotu praca-technika i praktyk uczniowskich.

Dążenie do tak pojętego socjalistycznego stylu życia zawarte jest w celach i zadaniach wychowania przez pracę i do pracy, kształcenia politechnicznego i w zasadach przygotowania dzieci i młodzieży do prawidłowego wyboru zawodu. Warunkowało ono również dobór treści przedmiotu praca-technika oraz wyznacza jego miejsce w systemie kształcenia i wychowania szkół ogólnokształcących. Jest on bowiem przedmiotem, który może i ma praktycznie kształtować w uczniach od lat najmłodszych pozytywną postawę wobec wymienionej wyżej wartości naczelnej, jaką jest praca. Pełna i mądra realizacja tych treści może przyczynić się do zaszczepienia dzieciom, młodzieży i przez nich dorosłemu społeczeństwu przekonania, że wydajność pracy i efektywność gospodarowania zależą przede wszystkim od człowieka. Postęp techniczny, nowoczesną technikę i technologię tworzy bowiem człowiek i człowiek stosuje ją w konkretnej praktyce wytwórczej lub w usługach. Zatem człowiek stanowi najistotniejszy element sił wytwórczych i od niego, od poziomu kwalifikacji i postaw wobec wykonywanej pracy zawodowej, od kultury technicznej i kultury pracy całego społeczeństwa zależy efektywność pracy i wszystkie jej społeczne i gospodarcze następstwa. Zaszczepienie dzieciom i dorastającej młodzieży tych prawd jest jednym z podstawowych zadań nauczania przedmiotu praca-technika i nauczycieli tego przedmiotu. Od nich też zależy, w jakim stopniu realizowane będą wszystkie zadania kształcenia przedzawodowego w szkołach ogólnokształcących. Zasadniczo szkołą nauczycieli techniki są instytuty, katedry, zakłady techniki w WSP i innych uczelniach wyższych. Zatem są one współodpowiedzialne za realizację zadań, jakie na współczesne szkoły ogólnokształcące nakłada kształcenie przedzawodowe i z tej współodpowiedzialności muszą zdać sobie sprawę wszyscy pracownicy przygotowujący kadry dla przedmiotu praca-technika.

PRZYPISY

- ¹W.Nowicki, Wybrane zagadnienia terminologiczne, W: Nauka Polska 1985 nr 6 s.137
- ²Monumenta Paedagogika. Tom X, cz.1. Berlin 1970 s.52
- ³F.I.Kaiser, Arbeitslehre, Materialien zu einer didaktischen Theorie der vorberflichen Erziehung. Bad Heilbrun /OBB/ 1974 s.54
- ⁴"O dalszy rozwój oświaty zawodowej i rolniczej", Materiały Krajowego Zjazdu Oświaty Zawodowej i Rolniczej 21-24 I 1959r. Warszawa 1960
- ⁵Por. "Lexikon der Wirtschaft, Arbeit, Bildung, Soziales", Berlin 1982 s.78.
- ⁶M.Michalik, Moralność pracy, Warszawa 1977 s.210
- ⁷K.Marks, Instrukcja dla delegatów na Kongres Międzynarodówki /1966 r./, W: Marks K., Engels F., O wychowaniu, Warszawa 1965 s.296
- ⁸W dalszej części rozprawy stosować będą symbole: Mw - na oznaczenie szkół znajdujących się w miastach wojewódzkich, Mp - w byłych miastach powiatowych, Mm - w małych miastach i W - na wsiach.
- ⁹E.Faure, Uczyć się, aby być, Warszawa 1975 s.358
- ¹⁰S.Widerszpil, Podstawowe etapy i kryteria rozwoju społeczeństwa socjalistycznego, W: Teoretyczne problemy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego, Warszawa 1977 s.45
- ¹¹B.Suchodolski, Podstawy wychowania socjalistycznego, Warszawa 1967 s.37-38
- ¹²B.Suchodolski, j.w. s.38